

УДК 74. 226

**СПЕЦИФІКА ОЗНАЙОМЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО
МИСТЕЦТВА З ОСНОВАМИ ПЕЙЗАЖНОЇ ТВОРЧОСТІ**

Р.П.Мочарний

***Анотація.** У статті розкривається зміст науково-методичної та теоретико-технологічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва до ознайомлення школярів з основами пейзажної творчості.*

***Ключові слова:** майбутні учителі образотворчого мистецтва, основи пейзажної творчості.*

***Аннотация.** В статье раскрывается содержание научно-методической и теоретико-технологической подготовки будущих учителей изобразительного искусства к ознакомлению учеников с основами пейзажного творчества.*

***Ключевые слова:** будущие учителя изобразительного искусства, основы пейзажного творчества.*

***Annotation.** Article is devoted a question of theoretical and practical preparation of the future teachers of the fine arts in aspect of landscape art activity.*

***Keywords:** the future teachers of the fine arts, landscape art activity.*

Актуальність дослідження. Загальновідомим є той факт, що педагог відіграє ключову роль в

освіті, адже через його діяльність відбувається формування особистості, удосконалення її інтелектуального, духовно-естетичного й фізичного потенціалу, що потребує оновлення змісту педагогічної освіти. Вчителі образотворчого мистецтва мають вирішальний вплив на виховання школярів різних вікових груп. Предмет образотворчого мистецтва формує художній світогляд підростаючого покоління, який є специфічною формою емоційно-ціннісного гармонійного ставлення до навколишнього буття, що фокусує смисложиттєві установки та орієнтири особистості, виражені у мистецтві.

Ознайомлення молоді з пейзажним жанром образотворчого мистецтва дозволяє педагогу наблизити їх до розуміння гармонії у навколишньому середовищі, допомогти побачити багатство форм та кольорів природи, а також допомогти зрозуміти, наскільки стан природи залежить від людської діяльності. Робота над пейзажними композиціями – прекрасний засіб вплинути на відчуття відповідальності підростаючого покоління за збереження флори і фауни, що складають основу пейзажного жанру.

Огляд досліджень і публікацій. До проблеми якісної науково-методичної та теоретико-технологічної підготовки студентів художньо-графічних факультетів вищих навчальних педагогічних закладів завжди зверталось багато педагогів-художників. Питання повноцінного ознайомлення майбутніх учителів образотворчого мистецтва з основами пейзажної творчості широко розкрито у наукових працях І.Кириченка, М.Кириченка, В.Клименка, М.Любінецької, Г.Падалки, А.Пасічного, М.Пастира, О.Полика, М.Резніченка, В.Роменця, О.Рудницької, О.Шевнюк, С.Яковенко. Методичні аспекти ознайомлення школярів із пейзажним жанром образотворчого мистецтва розроблялися Н.Антоною, М.Баскіною, К.Горбуною, С.Грибковою, В.Єремейченко, Г.Зельманом, О.Паламарчук, Б.Протозановим, С.Федуном, Г.Фроловою, С.Яковенко, К.Ярух тощо.

Постановка проблеми. Нажаль, сучасна школа, як і раніше, уникає роботи учнів школи на лоні природи під час виконання графічних чи живописних пейзажних робіт. Школярі створюють власні композиції переважно за зразком, за уявою або по пам'яті. Таким чином, ігнорується організація естетичного сприймання школярами оточуючого середовища з природи. Шкільні уроки проводяться переважно в умовах приміщення класу. Водночас, проведене нами опитування учителів та учнів шкіл Вінницької області продемонструвало, що переважна більшість шкіл не має якісно оснащених спеціалізованих кабінетів образотворчого мистецтва. Учні не мають елементарної можливості спробувати виконувати зображення на мольберті чи спеціальній підставці, що дозволяє тримати площину формату, на якому ведеться зображення, під кутом, що є необхідною умовою створення більшості акварельних пейзажних композицій. Учні шкіл фактично не користуються передбаченим програмами арсеналом матеріально-технічних засобів для ведення графічних та живописних робіт. Учні рідко мають можливість творчого ознайомлення з творами пейзажного мистецтва, виконаними вітчизняними та зарубіжними художниками. Сучасні школи майже не використовують мультимедійних засобів, учні не мають можливості побачити нові короткометражні документальні фільми мистецтвознавчого характеру, створені спеціально для перегляду в умовах загальноосвітньої школи.

У сучасній методичній літературі та періодичних виданнях недостатньо висвітлюється питання того, які методи варто використовувати викладачам вищих навчальних закладів, щоб підготувати нову генерацію вчителів образотворчого мистецтва, здатних підняти навчання школярів основам образотворення на належний рівень, відповідно до сучасних освітніх парадигм.

Мета статті. У статті ми плануємо здійснити спробу проаналізувати різні підходи щодо вирішення проблеми осучаснення методів ознайомлення майбутніх учителів образотворчого мистецтва з основами пейзажної творчості та з передовою методикою навчання основам пейзажного мистецтва учнів загальноосвітньої школи.

Виклад основного змісту досліджень. Оскільки пейзаж є жанром образотворчого мистецтва, в якому об'єктом зображення є види природи, то поява пейзажного жанру в образотворчому мистецтві – процес закономірний, легко піддається поясненню [4, с. 112]. Таким чином, робота над пейзажем не лише вимагає сформованих умінь вільного володіння матеріально-технічними засобами графіки чи живопису, а й поетичного ставлення до дійсності [3, с. 187]. І викладачі мистецьких дисциплін вищого педагогічного навчального закладу, і педагоги школи мають завжди це пам'ятати й відповідально ставитись до доручених їм обов'язків у педагогічній діяльності.

Підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва до ознайомлення школярів із пейзажем здійснюється у двох напрямках: теоретико-технологічному та науково-методичному.

Основна теоретико-технологічна підготовка студентів до виконання графічних та живописних пейзажних композицій здійснюється на заняттях навчальної дисципліни «Рисунок та живопис» і передбачає формування у студентів Барського гуманітарно-педагогічного коледжу уявлень про:

- пейзаж як жанр образотворчого мистецтва, його види за зображувальною місцевістю та порами року і дня, за загальним настроєм, художнім стилем виконання, художньою технікою; студенти водночас навчаються передавати основні пейзажні елементи (земна поверхня, рослинність, побудови, водойми, фауна, люди, метеорологічні утворення);

- творчі здобутки видатних вітчизняних та зарубіжних пейзажистів минулого та сучасності (П.Брейгель Старший, Ван Гог, К.Моне, П.Рубенс, П.Гоген, Шитао; І.Айвазовський, Й.Бокшай, С.Васильківський, А.Куїнджі, А.Орловський, І.Труш, Т.Шевченко, Т.Яблонська тощо);

- художні графічні та живописні техніки виконання пейзажних творів (акварель, темпера, олія, гуаш, батик (гарячий, холодний), гарячий віск; олівець, туш / перо, маркери, соус, сангіна, вугіль, воскові олівці; гравюра (офорт, монотипія, ліногравюра, ксилографія, аквантіна, суха голка);

- художні графічні та живописні технічні прийоми виконання пейзажних творів (штрихування, тушування, крапкографія, сграфіто, плямографія, ниткографія; живопис по-мокрому та по-сухому, робота сухим пензлем, відбитки пензля, розтяжки кольору, лесування, ала-прима тощо) [3, с. 27].

Студенти вчаться виконувати як академічні (з чітким навчальним завданням), так і творчі пейзажні композиції. Перед зображенням тривалих пейзажних робіт навчальні плани передбачають роботу над серією спостережень та виконанням короткотривалих начерків та ескізів.

Робота на природі забезпечує більш високу результативність занять, присвячених створенню пейзажів. Тому переважну більшість годин для засвоєння цього жанру слід планувати на більш теплі пори року. При несприятливих погодних умовах студентам пропонується робота за уявою, по пам'яті, із використанням створених на попередніх заняттях натурних замальовок. Водночас, студенти мають більше часу на перегляд документальних фільмів мистецтвознавчого характеру, на вдосконалення знань з теорії образотворчої грамоти. Це все означає, що робоча програма та календарно-тематичні плани, створені викладачем образотворчого мистецтва, мають враховувати певні зміни у практичній художній роботі в залежності від погодних умов. У ній може бути передбачено певну мобільність навчальної групи, але при тому не слід забувати, що навчальний план має бути повністю виконаним. І разом з тим, не мають порушуватись принципи системності, систематичності, посиленості, доступності, науковості навчального матеріалу та ін.

У Барському гуманітарно-педагогічному коледжі передбачено проведення літньої плернерної практики терміном не менш двох календарних тижнів. Для збагачення художнього практичного досвіду викладачі, зазвичай, планують виїзди груп практикантів у інші регіони країни, де можна спостерігати інший рельєф місцевості, інакше рослинне середовище. Зміна краєвидів дозволяє гостріше сприймати оточуюче середовище, помічати нові характерні деталі. Наприклад, поїздка у гористу місцевість Криму чи Карпат дає змогу майбутнім учителям спостерігати та краще відтворювати плановість краєвидів. Студентам набагато легше прослідкувати в таких умовах перспективні зміни, перспективну градацію кольорів, випробувати різні засоби виразності та характероутворювальні ефекти мистецтва графіки та живопису, на які раніше менше зверталась увага.

Під час плернерної практики у студентів формуються навички виконання пейзажу з натури у різноманітних графічних та живописних техніках. Свіжі враження легко відтворюються у навчальних та творчих роботах. Студенти працюють з оптимізмом та з натхненням. Окрім того, робота у колективі дозволяє майбутнім учителям поділитись один з одним певними творчими секретами, новими для них прийомами роботи. Водночас, особливо якщо викладач дає певну психологічну настанову, то студенти активно намагаються віднайти свій власний стиль ведення художньої роботи. Радість, енергія сонця, води, свіжого повітря дає помітний поштовх для здійснення творчих проривів, що спостерігається як масове явище під кінець плідної роботи на плернерній практиці. Підгрупи, які виконують роботи у звичних місцях, де проводились основні плернерні заняття курсу малюнка та живопису, зазвичай, такими помітними успіхами похвалитися не можуть.

В результаті регулярної піднесеної роботи над виконанням пейзажу в умовах плернерної практики у студентів найбільш активно формуються наступні зображувальні уміння [1, с. 43]:

- у роботі з фарбами студенти змінюють саму консистенцію фарб, наносять їх більш рівно, впевнено й точно; темні кольори наносяться тоншим шаром, а світлі частіше використовуються для створення характероутворюючих мазків; з'являється плавність тональних розтяжок; набуваються перші навички отримання живописного кольору із нюансними переходами (в акварелі – перетіканням, в олії – переходом кольору в колір; відтінки кольорів стають більш звучними та чистими);

- у графіці помітно вдосконалюється використання графічних матеріалів та інструментів, покращується робота у доступних графічних та змішаних техніках;

- більш грамотно стає передача глибини відкритого простору (розміщення об'єктів по вертикалі картинної площини; зменшення об'єктів та насиченість кольору із віддаленістю; на початковому рівні –

відмінність наближеного та віддаленого планів за тоном та кольором);

- все частіше гармонійно виглядають відтворення шляху руху об'єктів у відкритому просторі (рух та повороти річки, звивистої стежини чи дороги, рух спортсмена на тлі природи тощо) та зорове зближення паралельних горизонтальних ліній, що йдуть у глибину;

- студентам легше стає передавати у пейзажі освітленість (праворуч, ліворуч, спереду, ззаду), підкреслювати просторове положення об'єктів стосовно джерела світла напрямом падаючих тіней.

Оволодіння теорією та практикою мистецтва пейзажної композиції відточується на заняттях з кольорознавства, композиції, рисової геометрії, перспективи.

Для покращання роботи над вивченням тих чи інших аспектів мистецтва створення пейзажної композиції викладач образотворчого мистецтва активно використовує диференційований підхід під час організації навчально-виховного процесу. Творчі здібності, спостережливість, наполегливість, працездатність кожного із студентів не є однаковими. Викладач може поділити групу студентів на окремі підгрупи, при чому про це не обов'язково наголошувати. Сильні студенти можуть отримувати ті самі творчі завдання, що й інші студенти, але з мінімумом чітких вказівок чи підказок. Ці студенти можуть проявити певну самостійність, більше творчості, винахідливості. Інші студенти отримують більше підказок, вказівок, але при тому теж отримують чітку мотивацію до творчої роботи [6, с. 32].

Іншим варіантом диференційованого підходу є доручення сильнішим студентам більш складної та цікавої роботи творчого характеру, що вимагає більше певної розумової та духовної напруги. Такий підхід обумовлює потужний творчий прорив для більш обдарованих студентів та змогу не рівнятися на слабших одногрупників [6, с. 39].

В руслі прогресивних інноваційних технологій викладач може активніше використовувати особистісний підхід. В умовах роботи на пленері чи у майстерні індивідуальне стимулювання, допомога студентам є логічною і здійснюється доволі легко та ефективно.

З метою активізації художньої творчості майбутніх учителів у процесі вивчення основ пейзажного жанру можна використати методи проблемного навчання та метод проектів. Вони є особливо логічним при здійсненні науково-методичної підготовки студентів до ознайомлення у майбутньому учнів загальноосвітньої школи із пейзажним жанром образотворчого мистецтва. Метод проблемного навчання найчастіше використовується у ході вивчення історії мистецтв та методики викладання образотворчого мистецтва. Викладач використовує евристичну бесіду, пропонує студентам для реалізації нетрадиційні форми занять (брифінг, дискусію мистецтвознавців), під час яких студенти не лише отримують глибокі фахові знання, але й вчаться аргументувати власну думку, відтворювати її, шукати ефективні способи розв'язання тих чи інших методичних питань, ситуацій. При використанні методу проектів можна активно використовувати практичну художньо-творчу діяльність студентів.

Майбутні вчителі образотворчого мистецтва отримують цінні навички грамотного використання на уроках комп'ютера, проектора, «розумної дошки», епіпроектора, DVD-програвача та інших пристроїв. Студенти активно використовують ці технічні засоби при творчому звіті з різних видів педагогічної практики, під час захисту кваліфікаційних, курсових та дипломних робіт з образотворчого мистецтва та з методики образотворчого мистецтва. Також використовують їх на навчальних та позанавчальних заняттях при виступах з доповідями, рефератами, під час обговорення репродукцій творів професійного чи аматорського пейзажного мистецтва, під час презентації своєї чи групової виставки, при організації інших масових заходів за участю майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Студенти коледжу практикують створення сприятливої атмосфери роботи над пейзажем з природи шляхом використання інструментальних музичних композицій. Часто молодь користується рекомендаціями викладачів щодо вибору для фонового прослуховування музичних, переважно класичних та спокійних народних творів. Досвід пленерної практики довів, що створення пейзажної композиції з природи виконується більш натхненно під м'який супровід музики, яка звучить в унісон з мелодією краєвидів природи, з погодним її станом, з настроєм душі (музика А.Вівальді, Генделя, М.Леонтовича, М.Лисенка, С.Рахманінова). Звучання музики не повинно бути голосним. Студент має чути звертання до нього інших студентів та викладача.

Висновки. Отже, ми вважаємо, що сьогодні загальноосвітня школа гостро потребує нового покоління вчителів образотворчого мистецтва, здатних осучаснити практичну методику навчання школярів основам образотворення відповідно до передових освітніх парадигм сьогодення. Разом з тим, має бути оновленим весь зміст науково-методичної та теоретико-технологічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва до ознайомлення школярів з основами пейзажної творчості, тому що робота над пейзажною композицією несе у собі велику силу гармонізації, виховання гуманної особистості, здатної до емпатії.

Література

1. Зельман Г.Д. Специфіка навчання молодших школярів основам образотворчої діяльності / Зельман Г.Д. // Рідна школа. – 2011.- № 3. – С.28 – 29.
2. Кириченко М.А. Основи образотворчої грамоти: Навчальний посібник. / М.А.Кириченко, І.М. Кириченко. –К.: Вища школа, 2002. – 190 с.
3. Любінецька М.П. Майстри пейзажного живопису. / Любінецька М.П. – К.: Либідь, 1012. - 512 с.
4. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навчальний посібник. / Рудницька О.П. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
5. Паламарчук В.Ф. Від творчої особистості до нових технологій навчання / Паламарчук В.Ф., Рудаківська С.В. // Рідна школа, 2008. - №2. – С. 52-53.
6. Савченко О.Я. Інваріантна компонента у підготовці вчителя початкових класів. / Савченко О.Я. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2004. – 44 с.